

УДК 378.147: 355.232

ЛЕОНІД ОЛІЙНИК
(Київ)

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАГІСТРІВ ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Розглянуто етапи організації і проведення педагогічного експерименту та результати розвитку військово-спеціальної компетентності магістрів військово-соціального управління на основі використання універсальної структурно-функціональної технології подання змісту навчання військово-спеціальних дисциплін.

***Ключові слова:** експеримент, навчання, військово-спеціальні дисципліни, магістри військово-соціального управління, технологія, військово-спеціальна компетентність.*

Сучасний стан Збройних Сил України та реалії XXI століття констатують: поряд із традиційними загрозами, пов'язаними з локальними війнами та збройними конфліктами, серйозну небезпеку для людства становить тероризм у всіх його виявах. Усунення цих проблем вимагає якісно нових підходів до організації навчально-виховного процесу, налагодження і впровадження навчально-виховних методичних систем, які могли б забезпечувати всебічний розвиток особистості та її успішну самореалізацію в соціальному та військово-професійному середовищі.

Одне з головних місць у загальній системі соціальних інститутів посідає українська армія, служба в якій сприяє створення умов та заходів, що спрямовані на оволодіння і засвоєння військовослужбовцями військово-спеціальних знань із морально-психологічного забезпечення (МПЗ) діяльності військ, соціального досвіду для формування соціально позитивних ціннісних орієнтирів та ефективного військово-соціального управління [5, с. 58].

Військово-соціальне управління – систематичний зовнішній або внутрішній вплив на систему специфічних соціальних відносин, у якій знаходяться військовослужбовці, з метою приведення її до стану, що дозволяє успішно вирішувати повсякденні і бойові завдання.

Магістр військово-соціального управління (ВСУ), офіцер військового управління оперативно-тактичного рівня – досвідчений професіонал військової справи, здатний організувати МПЗ бою (операції), здійснювати планування та виконання заходів МПЗ у військовій частині [4, с. 167].

Специфіка військової освіти як складової загальнодержавної системи освіти накладає певний відбиток на визначення сутності поняття “військово-спеціальна компетентність”. Із позицій концепції застосовуваного нині в педагогічній практиці компетентнісного підходу військово-спеціальну компетентність магістра ВСУ необхідно розглядати як здатність використовувати професійний потенціал (систему знань умінь та навичок з морально-психологічного забезпечення діяльності військ) для створення авторської технології професійної діяльності в напрямі формування достатнього для виконання завдань за призначенням морально-психологічного стану (МПС) особового складу та створення умов для його самовдосконалення та при виконанні визначених службово-бойових функцій у звичайних та екстремальних умовах.

Методичні засади навчання, що визначають цільові, змістовні та процесуальні характеристики військово-спеціальних дисциплін узагалі і розвиток військово-спеціальної компетентності зокрема, розкриті в дослідженнях багатьох учених (О. В. Бойко, Є. Ю. Литвиновський, О. В. Торічний, В. В. Ягупов та інші [1; 3; 6; 7]).

Метою статті є експериментальне підтвердження ефективності цілеспрямованого розвитку військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ за умов упровадження в навчально-виховний процес вищого військового навчального закладу (ВВНЗ) технології, що входить до складу методичної системи навчання військово-спеціальних дисциплін.

Серед пріоритетних завдань навчання військово-спеціальних дисциплін офіцерських кадрів за спеціальністю “Військово-соціальне управління” є завдання розвитку у них військово-спеціальної компетентності. Адже навчання і виховання особового складу підрозділів – їх прямий функціональний обов’язок. Такого висновку ми дійшли за результатами проведеного контент-аналізу службових обов’язків магістрів ВСУ, серед яких визначено, що 80 % посадових обов’язків стосуються сфери управління персоналом, воєнно-ідеологічної підготовки, формування морально-психологічного стану особового складу, вивчення морально-ділових, професійних якостей підлеглих тощо.

Із метою перевірки рівня розвиненості військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ нами було розроблено програму організації експериментального дослідження. Вона містила констатувальний і формувальний експерименти, які були проведені на базі Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, Національної академії Національної гвардії України, Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького протягом 2010-2014 рр. Констатувальний експеримент передбачав такі етапи: визначення чистоти експерименту; визначення сучасного стану навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів ВСУ; розробка гіпотези дослідження.

Військово-спеціальна компетентність магістра ВСУ передбачає мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний та особистісний компоненти.

Мотиваційно-ціннісний компонент містить критерій: наявність мотивації та ціннісних орієнтацій до вивчення військово-спеціальних дисциплін, та показник: інтерес до набуття військово-спеціальної компетентності в процесі вивчення системокомплексу військово-спеціальних дисциплін “Морально-психологічне забезпечення операцій (бойових дій)”. Метод отримання даних мотиваційно-ціннісного компонента: анкета “Ставлення до навчання військово-спеціальних дисциплін”, експертна оцінка.

Когнітивний компонент уміщує критерій узгодженості суб’єктивної та об’єктивної оцінки військово-спеціальних знань із показниками: самооцінка знань із “Морально-психологічного забезпечення операцій (бойових дій)”, знання, необхідні для обраної посади з військово-соціального управління, успішність опанування дисципліни “Морально-психологічне забезпечення операцій (бойових дій)”. Метод отримання даних когнітивного компонента – успішність за результатами здачі іспитів із військово-спеціальних дисциплін та кваліфікаційної роботи, експертна оцінка.

Операційно-діяльнісний компонент містить критерій: уміння з морально-психологічного забезпечення діяльності військ; показник: планувати, організовувати та проводити морально-психологічне забезпечення підготовки та застосування окремої механізованої бригади, частин та з’єднань Повітряних Сил та Військово-Морських Сил в різних видах бою та миротворчих операціях, якісного виконання завдань бойової і мобілізаційної готовності військових частин (з’єднань). Метод отримання даних операційно-діялісного компонента: спостереження в ході військового стажування, відгук на випускника, експертна оцінка.

Особистісний компонент містить критерій: морально-етичні, індивідуально-психологічні та професійно важливі якості; показники: дотримання етичних норм; чесність; принциповість; дотримання військових традицій; творче мислення; лідерські якості; самоконтроль; працездатність та витривалість. Метод отримання даних особистісного компонента: експертна оцінка, відгук на випускника, анкета самооцінки особистості, особливостей мислення, емоцій і волі слухачів.

Оцінювання здійснювалося із застосуванням відповідних засобів діагностики якості, в основу яких покладено розроблені тестові завдання з використанням 4-бальної оцінної шкали, але з поділом кожного інтервалу між цілими значеннями на 5 відрізків по 0,2 бали. Отримані відповідно до наведеної оцінної шкали абсолютні показники переводилися у відносні шляхом співвіднесення їх із еталоном (бал “5”). Так, наприклад, абсолютний показник 4,4 бали при співвіднесенні його з еталоном (бал “5”) отримав значення 0,88. Застосування таких відносних показників є більш технологічним із точки зору подальшого аналізу результатів і коригування процесу розвитку військово-спеціальної компетентності. Оцінювання результатів здійснювалося комплексно. Суб’єктами оцінювання виступили: 1) дослідник; 2) суб’єкти самооцінювання; 3) експерти Національного університету оборони України імені Івана Черняховського. Додатково було проаналізовано також діяльність офіцерів-випускників у військах (відгуки з військ на випускників).

Метою формувального експерименту була перевірка ефективності розробленої технології навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів ВСУ. Фор-

мувальний експеримент охоплював одну експериментальну (57 слухачів) і одну контрольну (54 слухача) групи. У контрольній групі процес навчання майбутніх магістрів ВСУ відбувався за традиційною технологією навчання військово-спеціальних дисципліни, а в експериментальній групі – за розробленою інноваційною технологією подання змісту навчання військово-спеціальних дисципліни.

Розроблена педагогічна технологія спрямована на розвиток військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ, враховує основні принципи, форми, методи і засоби навчання та особливості змісту військово-спеціальних дисциплін. Її реалізація передбачає: застосування у навчально-виховному процесі ВВНЗ компетентнісного підходу як основи формування професійно-важливих якостей у магістрів ВСУ; систематизацію компонентів, критеріїв та оцінних показників розвиненості військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ; інтегрованість технології розвитку військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ у цілісний навчально-виховний процес ВВНЗ щодо підготовки компетентного військового фахівця; виведення міжпредметних зв'язків військово-спеціальних дисциплін на якісно новий рівень узгодження і координації складових освітньо-кваліфікаційних характеристик і освітньо-професійних програм, де системоутворюючим чинником має виступати розвиток військово-спеціальної компетентності магістра ВСУ; використання у процесі навчання активних методів розвитку військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ.

Порівняльний аналіз динаміки розвиненості військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ відповідно до компонентів, отриманої в експериментальній і контрольній групах, на початку формувального експерименту та по його завершенні подано в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка розвиненості військово-спеціальної компетентності магістрів військово-соціального управління

Групи	Рівні	Компоненти військово-спеціальної компетентності							
		Мотиваційно-ціннісний		Когнітивний		Операційно-діяльнісний		Особистісний	
		на початку експерименту	наприкінці експерименту	на початку експерименту	наприкінці експерименту	на початку експерименту	наприкінці експерименту	на початку експерименту	наприкінці експерименту
ЕГ n=57	Творчий	15,75	28	15,75	26,5	14	26,5	17,5	24,75
	Високий	28	33,5	26,5	35	28	35	30	36,75
	Достатній	40,5	35	42	36,5	40,5	33,25	38,5	35
	Низький	15,75	3,5	15,75	2	17,5	5,25	14	3,5
КГ n=54	Творчий	14,8	14,8	13	18,5	14,8	16,7	16,7	16,7
	Високий	29,7	35,2	33,3	33,3	31,6	37	31,5	35,2
	Достатній	40,7	38,9	37	38,8	38,8	37	38,8	40,7
	Низький	14,8	11,1	16,7	9,4	14,8	9,3	13	7,4

Отримані дані свідчать про те, що до початку експерименту рівень розвиненості військово-спеціальної компетентності у магістрів ВСУ експериментальної та контрольної груп був практично однаковим.

Як бачимо, рівень розвиненості компонентів військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ в експериментальній групі після застосування розробленої технології підвищився.

Аналіз результатів розвиненості військово-спеціальної компетентності когнітивного компоненту показав, що творчого рівня ($\geq 0,92$) досягли 26,5 % слухачів ЕГ, "Δ" по відношенню до результатів КГ становить +8 %; високого рівня ($0,76 \leq K\Sigma \leq 0,92$) досягли 35 % слухачів, "Δ" + 1,7 %; достатнього рівня ($0,6 \leq K\Sigma \leq 0,75$) досягли 36,5 % слухачів ЕГ, "Δ" становить - 2,3 %; низького рівня ($0,5 \leq K\Sigma \leq 0,59$) досягли 2 % слухачів ЕГ, "Δ" становить - 7,4 %.

Аналіз результатів розвиненості військово-спеціальної компетентності операційно-діяльнісного компонента показав, що творчого рівня ($\geq 0,92$) досягли 26,5 % слухачів ЕГ, "Δ" по відношенню до результатів КГ становить +9,8 %; високого рівня ($0,76 \leq K\Sigma \leq 0,92$) досягли 35 % слухачів, "Δ" - 2 %; достатнього рівня ($0,6 \leq K\Sigma \leq 0,75$) досягли 33,25 % слухачів ЕГ, "Δ" становить - 3,75 %; низького рівня ($0,5 \leq K\Sigma \leq 0,59$) досягли 5,25 % слухачів ЕГ, "Δ" становить - 4,05 %.

Аналіз результатів розвиненості військово-спеціальної компетентності особистісного компоненту показав, що творчого рівня ($\geq 0,92$) досягли 24,75 % слухачів ЕГ, "Δ" по відношенню до результатів КГ становить + 8,05 %; високого рівня ($0,76 \leq K\Sigma \leq 0,92$) досягли 36,75 % слухачів, "Δ" + 1,55 %; достатнього рівня ($0,6 \leq K\Sigma \leq 0,75$) досягли 35 % слухачів ЕГ, "Δ" становить - 5,7 %; низького рівня ($0,5 \leq K\Sigma \leq 0,59$) досягли 3,5 % слухачів ЕГ, "Δ" становить - 3,9 %.

Порівняльний аналіз результатів, отриманих в експериментальній і контрольній групах на початку формувального експерименту та по його завершенні, подано в табл. 2.

Таблиця 2

Порівняльні дані результатів експериментальної і контрольної груп

Групи	Рівні розвиненості військово-спеціальної компетентності слухачів, %							
	творчий		високий		достатній		низький	
	на початку експерименту	наприкінці експерименту	на початку експерименту	наприкінці експерименту	на початку експерименту	наприкінці експерименту	на початку експерименту	наприкінці експерименту
ЕГ n=57	15,8	26,5	28	35	40,4	35	15,8	3,5
КГ n=54	14,8	16,7	31,5	35,2	38,9	38,9	14,8	9,2

Результати порівняльного етапу в ЕГ та КГ дозволяють зробити висновок щодо переваг показників ефективності технології розвитку військово-спеціальної компетентності у слухачів ЕГ. Так, творчий і високий рівень розвине-

ності військово-спеціальної компетентності в ЕГ зріс з 43,8 % до 61,5 % (на 17,7 %), кількість слухачів з низьким рівнем зменшилася з 15,8 % до 3,5 % (на 12,3 %). У КГ творчий та високий рівень розвиненості військово-спеціальної компетентності збільшився з 46,3 % до 51,9 % (на 5,6 %), а кількість слухачів достатнього рівня залишилась без змін. Отримано позитивну динаміку рівнів розвиненості військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ, що свідчить про ефективність запропонованої нами технології.

Розв'язання завдання оцінювання ефективності технології розвитку військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ можна подати у вигляді такого алгоритму:

1. Обчислення середнього значення суми балів для кожної групи: $y_1=76$, $y_2=70$. Ефективність технології оцінювалася за сумарною кількістю балів експертної оцінки рівня розвиненості військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ. Ефективність технології розвитку військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ оцінювалася за сумарною кількістю балів, що отримані слухачами, зокрема, і групою у цілому за результатами експертної оцінки продуктивності діяльності при виконанні ними військово-спеціальних завдань за всіма показниками.

2. Визначення загального середнього значення для двох груп за формулою (1):

$$\bar{y} = \frac{n(\bar{y}_1 + \bar{y}_2)}{2n} = 73, \quad (1)$$

де n – обсяг кожної вибірки, 2 – кількість технологій розвитку військово-спеціальної компетентності в процесі функціонування методичної системи навчання військово-спеціальних дисциплін, за якими ведеться навчання.

3. Визначення факторної та залишкової дисперсій. Обсяг статті не дає змогу презентувати всі результати контрольного вимірювання. Наведено його узагальнені дані як суму результатів кожного слухача КГ та ЕГ.

$$\delta_{\text{зал}}^{-2} = \sum_i \sum_j (y_{ij} - \bar{y}_i)^2 = 17303 \quad (2)$$

Сформулюємо гіпотези. H_0 – зростання рівнів розвиненості військово-спеціальної компетентності слухачів ЕГ на основі застосування у навчально-виховному процесі ефективної технології розвитку військово-спеціальної компетентності є випадковим. H_1 – зростання рівнів розвиненості військово-спеціальної компетентності слухачів ЕГ на основі застосування у навчально-виховному процесі ефективної технології розвитку військово-спеціальної компетентності є суттєвим.

Факторна дисперсія обраховується за формулою (3):

$$\delta_{\text{фак}}^{-2} = \sum_i n_i (\bar{y}_i - \bar{y})^2 = 57(76-73)^2 + 54(70-73)^2 = 999 \quad (3)$$

де n_i – численність i -ї групи.

Залишкова дисперсія обраховується як:

$$\delta_{\text{зал}}^{-2} = \sum_i \sum_j (y_{ij} - \bar{y}_i)^2 = 13307 \quad (4)$$

Підраховуємо значення емпіричного статистичного критерію:

$F_{\text{крит}}$ визначаємо за рівнем значимості $\alpha = 0,05$, числом ступенів свободи чисельника $t - 1 = 1$ та числом ступенів свободи знаменника $n - 2 = 109$.

За таблицею – критерію [2] (F – значення $p = 5\%$) знаходимо:

$$F_{\text{емп}} = \frac{\delta^{-2}_{\text{зат}}}{\delta^{-2}_{\text{фак}}} = \frac{13307}{999} = 13,32$$

$$F_{\text{крит}}(0,05; 1; 109) = 4,8. F_{\text{емп}} = 13,32 > F_{\text{крит}} = 4,8.$$

Отже, H_0 відхиляється, приймається H_1 , зростання рівнів військово-спеціальної компетентності слухачів на основі застосування у навчально-виховному процесі ефективної технології розвитку військово-спеціальної компетентності є суттєвим ($p \leq 0,05$).

Таким чином, результати експериментального дослідження свідчать, що реалізація застосованої технології у навчально-виховному процесі ВВНЗ сприяє підвищенню рівня розвиненості військово-спеціальної компетентності у магістрів ВСУ. Дослідно-експериментальна робота підтверджує висунуту нами гіпотезу дослідження про те, що професійна діяльність магістрів ВСУ набуває більшої ефективності за умови цілеспрямованого розвитку в них військово-спеціальної компетентності на засадах компетентнісного підходу і впровадження у навчально-виховний процес ВВНЗ розробленої технології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бойко О. В.* Формування готовності до управлінської діяльності у майбутніх магістрів військово-соціального управління : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / *Олег Володимирович Бойко*. – К., 2005. – 476 с.
2. *Кыверялг А. А.* Методы исследования в профессиональной педагогике / *А. А. Кыверялг*. – Таллин : Валгус, 1980. – 336 с.
3. *Литвиновський Є. Ю.* Формування в офіцерів структури виховної роботи Збройних Сил України вмінн проектування виховного процесу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / *Євгеній Юрійович Литвиновський*. – К., 2003. – 208 с.
4. *Олійник Л. В.* Проблеми професійної освіти майбутніх магістрів військово-соціального управління та напрями вирішення їх в контексті Болонського процесу / *Л. В. Олійник* // 36. наук. пр. : Військова освіта. – Вип. 2 (25). – 2012. – С. 167-174.
5. Соціальна військова педагогіка : підручн. : у 2 ч. – Ч. I : Теоретико-методологічні основи / [Л. В. Олійник, М. В. Руденко, В. І. Осьодло, В. Ж. Богайчук]. – К. : НУОУ, 2013. – 348 с.
6. *Торічний О.В.* Теоретико-методичні засади формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання : автореф. дис. ... д. пед. н.: спец. 13.00.02 “Теорія та методика навчання (загальновійськові й військово-спеціальні дисципліни)” / *О. В. Торічний*. – К., 2013. – 38 с.
7. *Ягунов В. В.* Загальнодидактичні основи навчання військовослужбовців строкової служби Збройних Сил України : автореф. дис. ... д. пед. н. : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / *В. В. Ягунов*. – К., 2002. – 26 с.

ЛЕОНИД ОЛЕЙНИК

ИССЛЕДОВАНИЕ РАЗВИТИЯ СПЕЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ МАГИСТРОВ ВОЕННО-СОЦИАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ

Рассмотрены этапы организации и проведения педагогического эксперимента и результаты развития военно-специальной компетентности магистров военно-соци-

ального управління на основі використання універсальної структурно-функціональної технології подачі содержания обучения военно-спеціальних дисциплін.

Ключевые слова: експеримент, обучение, военно-спеціальні дисципліни, магістри военно-соціального управління, технологія, военно-спеціальна компетентність.

LEONID OLEINIK

RESEARCH ON DEVELOPMENT OF SPECIAL COMPETENCE OF MASTERS OF MILITARY AND SOCIAL MANAGEMENT

The article presents stages of organizing and conducting a pedagogical experiment and the results of development of military and special competence of masters of military and social management based on the grounds of versatile structural and functional technique of a content presentation in the process of teaching military and special disciplines.

Experimental research was reviewed and way of ascertaining and generating experiment was exposed concerning introducing technique of development of military and special competence of masters of military and social management based on the grounds of the content presentation in the process of teaching military and special disciplines.

Aiming to verifying maturity level of military and special competence of masters of military and social management, we have developed an experimental research program. In 2013-2014 ascertaining and generating experiments were conducted in the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy, the National Academy of the National Guard of Ukraine, the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi.

Ascertaining experiment included the following stages:

- determination of accuracy;
- determination of the current state of the teaching military and special disciplines of masters of military and social management;
- development of research hypothesis.

The aim of generating experiment was to examine effectiveness of the teaching military special disciplines technique of masters of military and social management. In the control group education of the future masters of military and social management was conducted under traditional technique of teaching military and special disciplines while in the experimental group an innovation technique of the content presentation in the process of teaching military and special disciplines was applied.

The results of experimental research of special military competence development in the process of teaching military and special disciplines for student officers in the higher military educational institutions were summarized; a level of maturity of special military competence of masters of military-social management was analysed. Reliability of the obtained results was verified by mathematical statistics methods.

The results of generating experiment in the control and experimental groups indicated advantages of military and special competence technique effectiveness of the student officers in the experimental group.

Results of the experimental research indicate that introduction of the applied technique during educational process in the higher military educational institutions improves maturity of military and special competence of masters of military and social management. Experimental study confirms our hypothesis that effectiveness of professional activity of masters of military and social management is higher if directive military and special competence development based on competent approach and introduction of the applied technique into the educational process in the higher military educational institutions take place.

Keywords: *experiment, education, military and special disciplines, masters of military and social management, technique, military and special competence.*

Одержано 22.10.2014, рекомендовано до друку 11.11.2014.